

УДК 378.016:78.087.68]:[37.018.43:004]
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/39-1-57>

Євген КАРПЕНКО,
orcid.org/0000-0002-4867-9986

доцент,
доцент кафедри хорового диригування, вокалу та методики музичного навчання
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(Суми, Україна) eugen.karpenko@yahoo.com

ДИСТАНЦІЙНЕ ВИВЧЕННЯ ХОРОВИХ ДИСЦИПЛІН: ВТРАТИ ТА ЗНАХІДКИ

У статті здійснюється спроба аналізу проблем, які виникли в період карантину в галузі викладання хорових дисциплін у вищих навчальних закладах України. Поряд з розглядом позицій низки науковців стосовно позитивних і негативних наслідків дистанційної мистецької освіти автор висловлює припущення, що потенціал дистанційної освіти, незважаючи на існування великих проблем, використаний неповною мірою.

Практична реалізація курсів «Хоровий спів», «Хорове диригування», «Хорове аранжування», «Читання хорових партитур» в умовах дистанційного навчання у ЗВО загострюється, оскільки підходи і традиційні установки, напрацьовані роками у ЗВО, не підходять для нового формату. І хоча освітній процес на мистецьких факультетах у ЗВО не призупиняється, водночас навряд чи можна стверджувати про знайдений альтернативний підхід до викладання хорових дисциплін і розроблену дієву методику підготовки студентів у таких умовах.

У статті здійснюється аналіз втрат, які спіткають студентів, що вивчають дисципліни «Хоровий спів», «Хорове диригування», «Хорове аранжування», «Читання хорових партитур», та наводиться перелік знахідок, нових можливостей, які з'являються завдяки впровадженню комп'ютерних технологій і які максимально актуалізуються в період карантину.

У період локдауну студенти зміцнюють теоретичне підґрунтя фахових предметів, опановують методи запису власних аранжувань на смартфон або комп'ютер з наступним прослуховуванням та обговоренням з викладачем. Студенти вдосконалюють мануальну техніку, навчаються витримувати темп, і в цій справі фонограма відіграє роль метронома. Навіть не маючи фортепіано, студенти під час локдауну здатні вивчати хорові партитури шляхом співу хорових партій та запису їх на смартфон і створення багатоголосних аудіофайлів. Здійснені перші експерименти зі створення аудіохорів, де студенти записують партії, орієнтуючись на відеозапис диригента, який потім зводить окремі партії в єдине звучання.

Підсумки вивчення хорових дисциплін у період локдауну ще потребують аналізу й осмислення, проте вже зрозуміло, що тільки розвиток комп'ютерних технологій, опанування ними здатні підтримувати дистанційну освіту хорових диригентів на максимальній висоті та запобігти падінню рівня підготовки майбутніх хорових диригентів та вчителів музики.

Ключові слова: дистанційна освіта, заклад вищої освіти, хоровий клас, хорове диригування, хорове аранжування, читання хорових партитур, методи навчання, комп'ютерні технології.

Yevhen KARPENKO,
orcid.org/0000-0002-4867-9986

Associate Professor;
Associate Professor at the Department of Choral Conducting, Vocal and Methods of Music Education
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
(Sumy, Ukraine) eugen.karpenko@yahoo.com

DISTANCE LEARNING OF CHORAL DISCIPLINES: LOSSES AND FINDS

The article attempts to analyze the problems that arose during the quarantine period in the field of teaching choral disciplines in higher educational institutions (HEI) of Ukraine. Along with considering the positions of a number of scientists on the positive and negative consequences of distance art education, the author suggests that the potential of distance education, despite the existence of major problems, is not fully used.

The practical implementation of the courses "Choral Singing", "Choral Conducting", "Choral Arrangement", "Reading Choral Scores" in the context of distance learning in HEI is exacerbated because the approaches and traditional attitudes developed over the years in HEI are not suitable for the new format. And although the educational process at the art faculties of HEI is not suspended, at the same time it can hardly be said that alternative approach to choral disciplines teaching was found and an effective method of training students in such conditions developed.

The article analyzes the losses suffered by students studying the disciplines "Choral Singing", "Choral Conducting", "Choral Arrangement", "Reading of Choral Scores", and lists the findings, new opportunities that arise due to the introduction of computer technologies and which are maximally updated during the quarantine period.

During the lockdown period, students strengthen the theoretical basis of professional subjects, master the methods of recording their own arrangements on a smartphone or computer, followed by listening and discussion with the teacher. Students improve manual technique, learn to keep pace, and in this case the phonogram plays the role of a metronome. Even without a piano, students during lockdown are able to learn choral scores by singing choral parts and recording them on a smartphone and creating polyphonic audio files. The first experiments on the creation of audio choirs, where students record parts, focus on the video recording of the conductor, who then brings the individual parts into a single sound.

The results of the study of choral disciplines during the lockdown period still need analysis and reflection, but it is clear that only the development of computer technology, mastering them can support distance education of choral conductors at the maximum height and prevent falling of educational level of future choral conductors and music teachers.

Key words: distance education, institution of higher education, choral class, choral conducting, choral arrangement, reading of choral scores, teaching methods, computer technologies.

Постановка проблеми. Дистанційне навчання, що неочікувано на досить тривалий час (з весняного семестру 2020–2021 навчального року) стало панівним способом здобуття освіти практично у всіх її ланках, спонукає науковців і практиків шукати ефективні форми і методи викладання мистецьких дисциплін та знаходити нові акценти в традиційних, які б виявлялися дієвими і в уже нових форматах – дистанційного та змішаного навчання. «Є всі підстави стверджувати, що саме нині формується дидактика дистанційного навчання і є потреба у створенні часткових методик дистанційного навчання в межах предметної підготовки студентів вищої школи» (Васильєва, 2017: 65).

Що стосується підготовки майбутніх фахівців музично-педагогічної галузі, то важливу частину їхньої професійної підготовки займають професійно спрямовані курси. Саме їх вивчення дозволяє студентам набути достатнього рівня фахових компетентностей у підготовці як майбутніх диригентів, які навчаються за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» у ЗВО і надалі стають керівниками хорів або вокальних ансамблів, так і майбутніх учителів музичного мистецтва чи мистецтва, які здобувають спеціальність 014 «Середня освіта». Для здійснення професійної діяльності за цими двома спеціальностями студентам необхідно опанувати навички роботи з хором, розвинути техніку диригування, навчитися адаптувати хорові партитури для того або іншого складу хору, що забезпечується змістом таких курсів, як «Хоровий клас», «Хорове диригування», «Хорове аранжування» та «Читання хорових партитур».

Публікації, присвячені проблематиці дистанційної освіти, можна умовно поділити на кілька груп. До першої групи віднесемо праці (І. Адамова, М. Веремчук, Т. Головачук, І. Іванюк, А. Ігнатєва, О. Поплавська, Є. Прокоф'єв, Н. Самолук, Л. Штихно та ін.), присвячені глумаченню поняття дистанційної освіти та її філософським і нормативним аспектам. Зокрема, аналізуються світові тенденції розвитку дистан-

ційної освіти (Ю. Москаль, О. Овчарук). У другій групі – дослідження проблематики дистанційного навчання студентів немистецьких спеціальностей (І. Бацуровська, Н. Бондар, І. Гладій, О. Зарицька, О. Поплавська, М. Прадівлянний).

Аналіз досліджень. З огляду на реалії часу вважають більш необхідним не стільки критикувати мистецьке онлайн-навчання, скільки здійснювати розробку прийнятних форм і методів навчання педагогів-музикантів (З. Дубовий, Л. Васильєва). Корисними для нашого дослідження є розвідки таких авторів, як Л. Теряєва, Л. Кондратова, С. Теодорович, М. Ковбасюк та інші. Зокрема, Л. Теряєва вивчає інновації у процесі вивчення дисципліни «Хорове диригування». Авторка стверджує, що «міждисциплінарний зв'язок хорового диригування з інформаційними комп'ютерними технологіями спрямовує на пошук інноваційних методів, форм та технологій навчання» (Теряєва, 2019: 281).

Мета статті – виокремити доцільні форми і прийоми роботи зі студентами у межах традиційно прийнятих та навести приклади роботи з власної практики.

Виклад основного матеріалу. Практична реалізація запропонованих курсів в умовах дистанційного навчання у ЗВО опиняється під загрозою, оскільки методики їх викладання, напрацьовані роками, передбачають навчання «наживо». Однак займати категоричну позицію і стверджувати, що хорового диригента можна навчити і сформувані лише в хорі і в тривалій освітній практиці, не конструктивно. Дистанційна освіта стає данністю в окремі періоди навчального року. І хоча освітній процес на мистецьких факультетах у ЗВО не призупиняється, водночас навряд чи можна стверджувати про знайдений альтернативний підхід до викладання хорових дисциплін та розроблену цілісну методику викладання таких курсів. Підходи тільки-но розробляються з урахуванням уже наявного практичного досвіду і адаптацією напрацьованих вітчизняних і зарубіжних дослідників у мистецькій та інших предметних галузях.

Нечисленні праці з проблематики підготовки майбутніх фахівців мистецьких дисциплін в умовах дистанційного навчання. Тут окремі автори роблять висновки про слабкі перспективи дистанційного навчання студентів, особливо в контексті підготовки музикантів-виконавців (зокрема, опанування ними грою на музичному інструменті і співом): «дистанційна форма навчання не дозволяє здобувачам освіти повноцінно набути необхідних компетенцій за вказаними напрямками внаслідок обмеженості технічних можливостей, властивих сучасним технологіям зв'язку... – неможливості здійснення невербальних форм комунікації й особливо затримка звукового та відеосигналу під час комунікації, що унеможливує музикування в ансамблі» (Бондаренко, 2020: 69). Зрозуміло, повністю невербальна комунікація не елімінується за умов використання сучасних технологій, але все одно суттєво зменшуються її частка та зручність: «Не можна опанувати гру на скрипці, навчитися співати хором, музикувати та інтерпретувати музичні твори на відстані, навіть за якісного контенту й гарної швидкості Інтернету» (Моторна, 2020: 13).

Дистанційне навчання студентів як особливу форму освітнього процесу відзначають позитивні і негативні характеристики. На користь позитивних наводять такі аргументи, як: свобода і гнучкість, можливість навчатися одночасно в різних місцях, на різних курсах не тільки в одному, а й у декількох університетах чи навіть країнах; індивідуальність, самостійний вибір студентами темпу навчання, вибору розділів, які варто було б повторити або вилучити; створення власного графіка навчання студентами у звичній для них обстановці і в зручний час» (Деміда, Сагайдак, Копил, 2011: 101). Суттєвими є і недоліки дистанційної освіти: «Немає прямого очного спілкування між студентами та викладачем. Подання матеріалу позбавляється емоційного зафарбування, важко створити творчу атмосферу в групі тих, хто навчається. Необхідна наявність відповідного технічного та програмного забезпечення, можливість доступу до інформації та використання засобів дистанційного навчання. Користувач має бути забезпечений персональним комп'ютером та доступом в Інтернет» (Васильєва, 2017: 101).

Дистанційне навчання фахівців кожної окремої спеціальності має низку своїх особливостей. «Програма фахової підготовки бакалавра музичного мистецтва складається із музично-педагогічного та музично-виконавського блоків. У першому з них елементи технології дистанційного навчання використовуються активніше, ніж у дру-

гому. Складнощі в упровадженні технології дистанційного навчання до другого блоку пов'язані з його значними відмінностями від традиційних методик викладання музичних дисциплін, основою яких є безпосередній контакт викладача та студента» (Васильєва, 2017: 49).

Особливо складною постає організація та реалізація таких навчальних курсів, як «Хоровий клас», «Хорове диригування», «Хорове аранжування» та «Читання хорових партитур» у дистанційному режимі, що несе значні втрати для викладачів і студентів у плані здобуття якісної освіти. Розглянемо проблемні місця, однак, і певні можливості у викладанні цих дисциплін, що, на наш погляд, існують, при цьому керуємося висновками дослідників і власною багаторічною педагогічною практикою у ЗВО, у тому числі як керівника хору. Для зручності власні міркування висловимо у певній послідовності – переліку навчальних курсів.

Функціонування хору в межах курсу «Хоровий клас» стає проблематичним з огляду на такі об'єктивні причини, як: відсутність колективних занять, неможливість надбання досвіду репетиційної та виконавської діяльності; неможливість удосконалення навичок співу в ансамблі; уповільнення розвитку гармонійного слуху; неможливість прослуховування акордів, які утворюються внаслідок одночасного звучання хорових партій; неможливість проведення хорових занять (віртуальний хор) за допомогою Інтернет-платформ ("Zoom" та ін.) через затримку у передаванні інформації через Інтернет тощо; відсутність можливості миттєвого аналізу та корекції. «Безпрецедентність ситуації полягає в тому, що дистанційне навчання в умовах карантину є єдиною можливою формою освітнього процесу, тоді як єдиною можливою альтернативою дистанційній формі освітнього процесу – його призупинення» (Бондаренко, 2020: 69).

Однак комп'ютерні технології (зокрема, такі ресурси, як Zoom, Moodle, Viber та ін.) дозволили нам використати час карантину продуктивно, удосконалити певні фахові компетенції співаків навчального хору, сприяти опануванню нових. Так, технічний потенціал сучасних гаджетів дозволив використати їх можливості у *роботі над інтонацією та звукоутворенням*:

Використання камертону, встановленого на смартфоні, дозволяло студенту контролювати свою інтонацію під час індивідуального вивчення хорових партій. Камертон здатний не тільки давати налаштування, але й показувати, наскільки точно студент проінтонував той або ж

інший звук. Тому застосування гаджетів студентами в процесі вивчення хорових партій сприяє розвитку точності інтонації.

Досконалому опрацюванню хорових партій сприяло прослуховування і *самокоригування студентами власного співу*, записаного на диктофон. Студенти тренувалися і якісно опрацювати хорові партії, і записувати їх на гаджети з метою надсилання записів викладачеві для перевірки і коментування. Викладач мав можливість прослуховувати запис партій, надісланих студентами, та в режимі відеоконференції “Zoom” їх коментувати, обговорюючи ті чи інші моменти покращення виконання. Важливо, що до роботи в межах такого формату – *виконання (студент) – обговорення (студенти–викладач)* – долучався не тільки студент-виконавець партії, але й інші студенти, які могли коментувати і висловлювати пропозиції щодо покращення як інтонації, так і звукоутворення.

Ефективним засобом активізації спонукального мотиву до навчання є проведення Інтернет-конкурсу з виконання хорових партій, переможців якого визначає студентське журі.

Отже, завдяки таким формам відбувається зворотний зв'язок між викладачем і студентами, що дозволяє підтримувати знання студентами хорових партій, оцінювати якість звукоутворення у них на прийнятному рівні, щоб потім у разі змішаного навчання у хоровому класі поєднати партії і працювати над хоровим твором далі.

Однак опанування студентами хорових партій є тільки початковим етапом роботи над твором і ще не дозволяє їм почути звучання твору у хоровому виконанні. Використовуючи програми для звукозапису Adobe Audition, WaveLab, Elements Audacity або інші, викладач та студенти отримують можливість монтажу звукової партитури з отриманих записів партій. Так можна не тільки оцінити успішність запису партій, але й створити досить якісний *багатотрековий запис хорового твору*. Перші спроби такої роботи показали її перспективність на шляху до створення віртуального хору, а також виявили труднощі. Для того щоб не тільки викладач, але і студенти навчалися монтувати звукову партитуру, необхідно було вибрати спільну програму. Заради здійснення такого вибору було проведено онлайн-конференцію, де студенти, які вже мають досвід роботи з тією або ж іншою програмою звукозапису, презентували їх можливості: Adobe Audition, WaveLab, Elements Audacity.

Спільно було вибрано Adobe Audition: просту в користуванні, що не потребує високих характеристик комп'ютера і водночас дозволяє доби-

ватися досить високої якості звучання, зведення треків. Перші записи звукових партитур, створених студентами, обговорювалися на спільному онлайн-занятті. Більш досвідчені в подібній роботі студенти давали поради іншим щодо шляхів поліпшення якості запису. Подібний досвід може бути корисним для співаків та керівників вокальних колективів, бо розвиває навички діагностики якості аудіозаписів.

Безумовно, створення віртуального хору в режимі «відео» могло б зацікавити хористів, проте ця робота потребує потужного комп'ютера і досить високого рівня підготовки фахівця в галузі комп'ютерних технологій. З досвіду автора навіть спів у тріо через Інтернет виявляє зумовлений наявною технікою розрив між виконавцями близько 0,5–1 секунди. Ця ідея потребує подальшої наполегливої праці, зокрема, зі створення відповідного синхронізуючого програмного забезпечення для її повноцінної та зручної реалізації. Тим більше, що приклади, які наближають до таких експериментів, було продемонстровано на телевізійному проєкті «Голос країни – 2020» (коли виконавці співали українську народну пісню по куплетах чи рядках один за одним).

Опанування диригентськими уміннями в умовах дистанційного навчання викликає низку проблем. Так, під час онлайн-занять викладач здебільшого здатний оцінити лише низку технічних деталей виконання; втілення змісту хорового твору важко оцінити, як і ступінь розкутості диригентського апарату внаслідок не дуже високої якості передачі зображення та звуку на відеозапису, що надає студент викладачеві. При цьому ще слід навчити студента створення якісного цифрового запису, стабілізації відео, баланс білого у кельвінах, кількість кадрів на секунду тощо, а такі дії натеper виходять за межі звичайної підготовки викладача або студента стосовно цифрових технологій.

Також майбутній хормейстер позбавляється можливості вивчати такий музичний інструмент, як хор. Диригування під фонограму, яке широко застосовується під час онлайн-занять, позбавляє студента можливості розвивати навички управління якщо спочатку не хором, але концертмейстером. Спроби задіяти концертмейстера і справді диригувати онлайн не є продуктивними через різну швидкість проходження сигналу, що приводить до розбіжностей між звучанням фортепіано і жестом диригента. Тому зазвичай концертмейстери записують фонограму або використовують готовий запис твору, знайдений в Інтернет. Проте традиційні методи роботи студента і педагога набувають нового наповнення.

Опанування диригентських прийомів студентом відбувається шляхом його самонавчання, а також під час переглядів *навчальних відео*, які викладач надсилає студенту у класі і в яких він показує, пояснює ті чи інші диригентські прийоми у роботі над конкретними творами та ін. Їх плюс полягає у тому, що відео можна прокручувати багаторазово, зупинивши перегляд у будь-якому місці. Відеозапис педагога дає можливість розкласти процес диригування хоровим твором на мікроетапи і відстежувати ті чи інші виконавські прийоми. Це ж стосується і «*відеофіксації*» диригування студентом, що стає цінним матеріалом самоаналізу і самоудосконалення, адже при цьому розвивається вміння працювати з хоровою партитурою, диригентськими прийомами, підвищується свій рівень як диригента.

Зазначимо і про *виконання хорових творів a cappella без супроводу*, тобто диригування лише під власний спів, без використання фонограми. У такий спосіб можна добитися виявлення творчої ініціативи студента, формування більш чітких граней його виконавської концепції.

Досить цінним інструментом відеофіксація виступає і для тренування студента у плані виступів перед публікою (диригування хором), оскільки студент набуває навичок вільно почуватися перед відеокамерою, може справлятися із хвилюванням, і як наслідок, володіє собою перед глядацькою аудиторією.

Під час карантину доречно звернути увагу студента на підвищення рівня теоретичного осмислення хорового диригування. Цій меті може слугувати реферування параграфів і розділів навчально-методичних підручників з диригування (авторів М. Колесси, М. Канерштейна, І. Заболотного, А. Мартинюка, П. Шеметова та ін.), а потім їх обговорення в умовах сумісних конференцій викладача і студентів.

Такий суттєвий компонент диригентського навчання, як письмовий аналіз хорових творів, доречно перетворювати на презентацію із захистом (публічно в умовах відеоконференції зі студентами). Кращим варіантом є презентація з відеофрагментами, де студент демонструє прийоми подолання вокально-хорових труднощів виконання твору хористами, що має практичну цінність для інших студентів і зацікавлює студентів, як свідчить наш досвід. Своєю чергою викладач створює відеопрезентації з аналізом, завдяки цьому студент отримує можливість повертатися до пояснень викладача в будь-який час і краще засвоювати навчальний матеріал.

Дистанційне навчання *читання хорових партитур* може принести і певні позитивні плоди. Інколи студенти не мають доступу до фортепіано, а тому їм можна порекомендувати *співати партії партитур*, що вивчаються. Це розширить уявлення студента про вокальність хорових партій, особливості голосоведення, їх роль у створенні виразних звукових ліній.

Варто навчитись *виконувати багатоголосний запис* з допомогою смартфона або комп'ютера, поступово накладаючи (додаючи) нові партії. Під час подолання труднощів синхронізації студент зможе глибше вникнути в проблему можливих помилок спільного співу. Така робота дозволяє отримати уявлення про цілісне звучання хорового твору, а також дозволить відпрацьовувати різні види ансамблю хоч не в реальному хорі, але у запису власного голосу.

Читання хорових партитур здатне значно розширити межі професійної ерудиції майбутнього диригента. Варто не обмежуватись «скромним» переліком програмних творів, а розширити його за рахунок ескізного вивчення додаткових творів різних епох та стилів, щоб потім обговорити характеристики вивчених творів з викладачем на відеоконференції. Наприклад, конкретний курс, семестр, перелік творів, як і що робили зі студентами.

Дистанційна освіта дозволяє створити ефект безперервного навчання: розмитість урочного часу дозволяє студентові безперервно взаємодіяти з викладачем, ставити питання, обговорювати навчальні завдання, просити роз'яснень, що посилює регулярність і системність взаємодії.

Дистанційне вивчення хорового аранжування. Окремим студентам хорове аранжування нагадує такий предмет, як гармонія. Проте гармонія є лише підґрунтям для виконання творчих завдань, які пропонує хорове аранжування. Уважні студенти швидко опановують схеми, за якими виконуються прості перекладення. Завдання, що пропонуються у курсі хорового аранжування, є цікавими для студентів і дозволяють проявити свою творчість. Такими, наприклад, є обробка народної пісні та створення куплетно-варіаційної форми та ін. Безумовно, в таких завданнях присутні елементи композиції і студенти виконують завдання відповідно до власної підготовки та розвитку музично-творчих здібностей.

В умовах відсутності особистого спілкування нелегко підтримувати емоційний настрій студента на творчість, переконливо та емоційно запропонувати студентові варіанти розвитку музичного матеріалу, підказати цікаві рішення, надихнути на творчі пошуки.

Щоб сприяти більшій продуктивності студентів пропонуємо:

– завдання-створення багатоголосного аудіо-запису студентського аранжування за допомогою смартфона, що слугує спонуканням до створення цікавого продукту, його опрацювання і якісного завершення роботи;

– використання комп'ютерних програм звуко-запису, створення звукових партитур;

– виконання творчих завдань за допомогою нотних комп'ютерних програм (Finale, Sibelius). Це дозволяє студентам краще усвідомити технологію створення різних форм, наприклад, куплетно-варіаційної форми, бо перенос тематичного матеріалу з партії в партію стає більш наочним. Навіть аранжування з використанням схем переносів голосів на комп'ютері виконується скоріше і технологія переносів краще запам'ятовується.

Висновки. Проблема підготовки майбутнього фахівця мистецької освіти у ЗВО в аспекті опанування хорових дисциплін загострилась необхідністю їх викладання дистанційно, що зумовило пошуки форм і прийомів роботи зі студентами, переосмислення традиційних та виявлення нових можливостей.

Відсутність живого спілкування між студентами і викладачами, труднощі в опануванні дистанційно фахових умінь і навичок роботи з хором, виконання хорових аранжувань компенсується новими знахідками:

– студенти зміцнюють теоретичне підґрунтя фахових предметів за рахунок самостійного опрацювання і колективного обговорення (у відеоконференціях) відповідних розділів навчальних і навчально-методичних посібників;

– практикуються у нових навчальних форматах опанування навчального матеріалу (навчальні відео викладачів, обговорення методичних питань у відеоконференціях), а отже, привчаються до самоосвітньої діяльності – коригують власні прийоми, удосконалюють техніку диригування тощо;

– опановують комп'ютерні технології – програми запису хорових партій, аранжувань на смартфон або комп'ютер з наступним прослуховуванням, самоаналізом та обговоренням з групою та викладачем;

– виявляють навички взаємодії і комунікації у групах, виконуючи спільно колективні, групові проекти (записи багатоголосних аудіопартитур), а також взаємодіючи з викладачем у форматах відеоконференцій, відеоконсультацій (скайп, вайбер та ін.).

Таким чином, існує реальна можливість не тільки мінімізувати втрати у вивченні хорових дисциплін у період карантину, але й знайти нові ефективні форми роботи, які ґрунтуються на інформаційних технологіях.

Перспективами подальшого розвитку цієї теми є ознайомлення із досвідом ЗВО іноземних університетів у підготовці майбутніх фахівців мистецтва, його аналіз та осмислення з можливістю використання у вітчизняній освітній практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко А. Дистанційна освіта музикантів-виконавців: проблеми та перспективи. *Імідж сучасного педагога*. № 3, 2020. С. 69–72.
2. Васильєва Л. Л. Досвід впровадження дистанційного навчання у фахову підготовку майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017, № 7 (71). С. 48–58.
3. Демида Б., Сагайдак С., Копил І. Системи дистанційного навчання: огляд, аналіз, вибір. Видавництво Львівської політехніки, 2011, С. 98–107. URL: <http://ena.lp.edu.ua>.
4. Дубовий З. С. Формування самостійності майбутніх учителів музики у процесі дистанційного навчання : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидат педагогічних наук за спеціальністю : 13.00.02 «Теорія і методика навчання (музика). Освіта/Педагогіка». Кривий Ріг, 2019. 260 с.
5. Заболотний І. П. Основи хорознавства : навчальний посібник. Суми : ВВП «Мрія-1», 2006. 180 с.
6. Канерштейн М. Про методіку навчання диригентів. Питання диригентської майстерності. Київ : Музична Україна. 1980. 184 с.
7. Моторна О. Мистецтво дистанційно: втрачені можливості чи нові перспективи. *Мистецтво і освіта*, № 3 (97), 2020, с. 13.
8. Теряєва Т. Застосування музичних інформаційних технологій при вивченні навчальної дисципліни «Хорове диригування». *Освітологічний дискурс*, 2019, № 1–2 (24–25), С. 272–281.

REFERENCES

1. Bondarenko A. Dystantsiina osvita muzykantiv-vykonavtsiv: problemy ta perspektyvy [Distance education of musicians-performers: problems and prospects]. The image of a modern teacher. No. 3, 2020. Pp. 69–72 [in Ukrainian].
2. Vasylyeva L. L. Dosvid vprovadzhennia dystantsiinoho navchannia u fakhovu pidhotovku maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva [Experience in implementing distance learning in the professional training of future music teachers]. Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies. 2017, No. 7 (71). Pp. 48–58 [in Ukrainian].
3. Demyda B., Sahaidak S., Kopyl I. Systemy dystantsiinoho navchannia: ohliad, analiz, vybir [Distance learning systems: review, analysis, selection]. Lviv Polytechnic Publishing House, 2011, pp. 98–107. Retrieved from: <http://ena.lp.edu.ua> [in Ukrainian].

4. Dubovyi Z. S. Formuvannia samostiinosti maibutnikh uchyteliv muzyky u protsesi dystantsiinoho navchannia [Formation of independence of future music teachers in the process of distance learning]. The dissertation on competition of a scientific degree the candidate of pedagogical sciences on a specialty: 13.00.02 “Theory and a training technique (music). Education / Pedagogy”. Kryvyi Rih, 2019. 260 p. [in Ukrainian].
5. Zabolotnyi I. P. Osnovy khoroznavstva: navchalnyi posibnyk [Fundamentals of Chorology: Textbook]. Sumy: GDP “Dream-1”, 2006. 180 p [in Ukrainian].
6. Kanershtein M. Pro metodyku navchannia dyryhentiv. Pytannia dyryhentskoi maisternosti [About methods of training of conductors. Questions of conducting skills]. Kyiv: Musical Ukraine. 1980. 184 p. [in Ukrainian].
7. Motorna O. Mystetstvo dystantsiino: vtracheni mozlyvosti chy novi perspektyvy [Art remotely: lost opportunities or new perspectives]. Art and Education, No. 3 (97), 2020, p. 13.
8. Teriaieva T. Zastosuvannia muzychnykh informatsiinykh tekhnolohii pry vyvchenni navchalnoi dystsypliny “Khorove dyryhuvannia”. [Application of musical information technologies in the study of the discipline “Choral Conducting”]. Educational discourse, 2019, No. 1–2 (24–25), pp. 272–281.